

Περικλής Πολίτης
Μαρία Κακαβούλια

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Ο ΑΝΑ ΧΕΙΡΑΣ ΤΟΜΟΣ επιχειρεί μια πολυεπιστημονική προσέγγιση της αφήγησης. Συγκεντρώνει μελέτες αφηγήσεων από ποικίλα γνωστικά πεδία (διαπροσωπική και δημόσια επικοινωνία, τέχνες, κοινωνικές επιστήμες), με στόχο να αναδείξει το ενδιαφέρον για τη δημιουργία ενός κοινού τόπου συζήτησης, όπου συνομιλούν η αφηγηματική θεωρία και η αναλυτική πρακτική. Παρουσιάζει, βέβαια, έναν μόνο καμβά των δυνατοτήτων αυτής της συνάντησης, των σχέσεων της αφηγηματικής θεωρίας με το καλειδοσκόπιο των πραγματωμένων αφηγήσεων. Στις μελέτες του τόμου η αφήγηση αποτελεί είτε ερευνητική μεθοδολογία είτε αυτό καθαυτό το αντικείμενο της ανάλυσης.

Είναι γνωστό ότι η αφηγηματολογία γεννήθηκε στη Γαλλία, από τη συνάντηση του Δομισμού με την Ποιητική, και άνθησε μέσα από το έργο σπουδαίων θεωρητικών (Roland Barthes, Tzvetan Todorov, Gérard Genette, Algirdas Julien Greimas, Umberto Eco κ.ά.). Στο εμβληματικό τεύχος 8, του περιοδικού *Communications* αναγνωρίζουμε το φάσμα των επιδράσεων που συνδιαμόρφωσαν την αφηγηματολογία: από τη γλωσσολογία του Ferdinand de Saussure, την ανάλυση παραμυθιών του Vladimir Propp, τη λογοτεχνική θεωρία των Ρώσων φορμαλιστών μέχρι τη δομική ανθρωπολογία του Claude Levi-Strauss, τη γενετική μετασχηματιστική γραμματική του Noam Chomsky, την έννοια της οπτικής γωνίας του Percy Lubbock κ.λπ. Από τότε μέχρι σήμερα η με-

λέτη της αφήγησης σημείωσε σημαντική εξέλιξη. Στα χρόνια που ακολούθησαν η αφηγηματολογία χαρακτηρίστηκε ποικιλότροπα: κλασική, μετακλασική, ρητορική, γνωσιακή, σωματική/ενσώματη (corporeal/em-bodied), φεμινιστική, μη φυσική (unnatural), ψηφιακή, διαμεσική (trans-medial), συμφραστική (contextualist) κ.λπ.

Αρχικά η αφήγηση εδραιώθηκε ως ερευνητικό αντικείμενο της κλασικής αφηγηματολογίας, που εξέταζε λογοτεχνικά κείμενα στο πλαίσιο της δομικής ανάλυσης μυθοπλαστικών αφηγήσεων. Στη συνέχεια, όμως, η αφηγηματική ανάλυση, παίρνοντας υπόψη την πολυτροπικότητα και πολυμεσικότητα των αφηγήσεων, επεκτάθηκε σε ιστορίες ποικίλων ειδών: οπτικοακουστικές (κινηματογράφος, τηλεοπτικές ειδήσεις, δραματικές ή κωμικές σειρές), «οπτικές» (κόμικς, έντυπες διαφημίσεις), ακόμη και μουσικές αφηγήσεις, όπως τις βρίσκουμε, για παράδειγμα, στην όπερα.

Την πολυσημείωση των σύγχρονων αφηγήσεων συνεπικουρεί και η εφαρμογή των νέων τεχνολογιών στην αφήγηση, ειδικά στον 21ο αιώνα. Η επέκταση των πληροφοριακών δικτύων, η κουλτούρα της αστραπιαίας διάχυσης των πληροφοριών, οι νέες μορφές ψηφιακής επικοινωνίας, όπου σμίγουν και εναλλάσσονται τα κοσμοειδώλα των δημιουργών και των χρηστών του διαδικτύου, αποτέλεσαν ένα νέο πεδίο δοκιμασίας της αφηγηματικής θεωρίας. Πόσο καλά π.χ. συναρμολογούνται οι έννοιες και τα εργαλεία της αφηγηματικής θεωρίας με τον παλμό της ψηφιακής αφήγησης ή των βιντεοπαιχνιδιών; Στο ταξίδι αυτό της επιστημολογικής της εξέλιξης η αφηγηματολογία συναντήθηκε με κοινωνιολογικές, ανθρωπολογικές, γνωσιακές, κοινωνιοκριτικές και άλλες προσεγγίσεις, επαναπροσδιορίστηκε ως θεωρία, εμπλουτίστηκε μεθοδολογικά και αναλυτικά.

Σήμερα, λοιπόν, μια δυναμική μορφή «αφηγηματολογικού σκέπτεσθαι» είναι η πολυεπιστημονική προσέγγιση της αφήγησης. Η προσέγγιση αυτή εφαρμόζεται κυρίως σε πεδία έξω από τη σφαίρα της λογοτεχνίας. Σίγουρα η κλασική αφηγηματολογία αποτέλεσε μια ισχυρή θεωρητική βάση όσον αφορά την ερμηνεία της αφήγησης, ωστόσο δεν είχε τη δυνατότητα να προσφέρει μια κεντρική θεωρία (*master theory*) που θα μπορούσε να εξηγήσει τις αφηγηματικές οντότητες όλων των πεδίων. Η μετακλασική αφηγηματολογία άνοιξε τον δρόμο προς την αντιμετώπιση των αφηγήσεων ως πολιτισμικών αντικειμένων, δείχνοντας πώς οι λειτουργίες τους συνιστούν καίριους τρόπους νοσηματοδότησης της πραγ-

ματικότητας. Οι σύγχρονες αφηγηματικές προσεγγίσεις οφείλουν πολλά στο πολυεπιστημονικό άνοιγμά τους και γι' αυτό απομακρύνθηκαν από την κειμενοκεντρική ανάλυση των αφηγηματικών μορφών, προκειμένου να εστιάσουν στα τοπικά και τα ευρύτερα περιβάλλοντα εντός των οποίων παράγονται και καταναλώνονται, και στις πολιτισμικές προκειμένες που επικαθορίζουν τις αφηγηματικές πρακτικές.

Οι εκλεκτικές συγγένειες επιστημολογικά γειννιαζόντων πεδίων, όπως είναι, μεταξύ άλλων, οι λογοτεχνικές σπουδές, οι κινηματογραφικές σπουδές, οι δημοσιογραφικές σπουδές, οι σπουδές φύλου αλλά και η Ιστορία ή το Δίκαιο, έχουν αποδώσει νέους καρπούς στη μελέτη της αφήγησης. Έτσι, η αφηγηματική θεωρία εισχώρησε στην ανάλυση προσωπικών μαρτυριών, ιστοριών της καθημερινότητας, όπως αποτυπώνονται τόσο στα Μέσα όσο και στην εθνογραφική έρευνα. Η συμβολή της αφηγηματικής ανάλυσης στην έρευνα των κοινωνικών επιστημών είναι αδιαμφισβήτητη, όπου συχνά η παρουσία της αφήγησης συνδέεται με αυτό που ο Ricœur ονομάζει «αφηγηματικές ταυτότητες» και αφορά την κοινωνική λειτουργία της αφήγησης ως ενός τρόπου διαχείρισης των διαπροσωπικών σχέσεων ή της συγκρότησης ατομικής ταυτότητας.

Άλλη σημαντική συνάντηση είναι αυτή της αφηγηματικής θεωρίας με τις οπτικές αφηγήσεις (φιλμ, διαφήμιση, ζωγραφική κ.ά.) και η διερεύνηση της αφηγηματικότητας σε οπτικές αναπαραστάσεις. Ειδικότερα, στις κινηματογραφικές σπουδές η σύμμειξη αυτή έχει δώσει θαυμάσιες συμβολές με τη βοήθεια μεθοδολογικών εργαλείων προσαρμοσμένων στις απαιτήσεις της οπτικής μυθοπλασίας. Ο κινηματογράφος αποτελεί το κατεξοχήν πεδίο εφαρμογής της αφηγηματικής ανάλυσης στην κινούμενη εικόνα, ενώ υπάρχει πλέον πλούσια βιβλιογραφία που συνδυάζει την αφηγηματική και τη φιλική θεωρία για την ανάδειξη αδιερευνήτων, μέχρι πρόσφατα, παραδειγμάτων οπτικής αφήγησης, όπως, για παράδειγμα, αυτής του βωβού κινηματογράφου.

Δεν θα πρέπει να παραλείψουμε και το πεδίο των επιστημών. Πολλές επιστήμες αξιοποίησαν την αφηγηματική έρευνα, για να εμπλουτίσουν την ερευνητική τους μεθοδολογία. Για παράδειγμα, η Ψυχολογία έχει καθιερώσει στην εργαλειοθήκη της τις αφηγηματικές συνεντεύξεις, οι οικονομικές επιστήμες δίνουν έμφαση στην αφήγηση ιστοριών ως μέσο μάρκετινγκ για προϊόντα και υπηρεσίες, ενώ η έρευνα στην τεχνητή νοημοσύνη ενδιαφέρεται έντονα για τους τρόπους εξιστόρησης προσωπικών εμπειριών. Ακόμα και για τις πιο «σκληρές» επιστήμες, όπως

η Ιατρική, η Μοριακή Βιολογία, η Πυρηνική Φυσική και οι Νευροεπιστήμες, η αφήγηση φαίνεται να αποτελεί πλέον απαραίτητη επιστημολογική προϋπόθεση.

Παράλληλα, πολλές μελέτες υιοθέτησαν μια διεπιστημονική προσέγγιση της αφήγησης, συνδυάζοντας φέρ' ειπείν τη γνωσιακή αφηγηματική ανάλυση με τη νευρογλωσσολογία ή τη γνωσιακή θεωρία με την πολυτροπική προσέγγιση της αφήγησης. Παράδειγμα μιας τέτοιας προσέγγισης αποτελεί το πεδίο των σπουδών πολιτισμικής μνήμης (cultural memory studies), όπου συνεργάζονται επιστήμονες από τις κοινωνικές και ανθρωπιστικές επιστήμες, για να ερευνήσουν ζητήματα μνήμης και ανάμνησης, ζητήματα που έχουν συζητηθεί συστηματικά από τη γνωσιακή αφηγηματολογία. Είναι ήδη ορατό το ευοίωνο αποτέλεσμα που προκύπτει από τη διεπιστημονική αυτή συνεργασία. Συνεργασία που ενδεχομένως να γεφυρώσει το παραδοσιακό χάσμα μεταξύ: (α) των (κλειμενοκεντρικών) ανθρωπιστικών σπουδών, (β) των κοινωνικών επιστημών, που είναι προσανατολισμένες στη θεωρία της κοινωνικής αλληλεπίδρασης, και (γ) των ποιοτικών μεθόδων έρευνας της Ψυχολογίας.

Τέλος, αξίζει να γίνει ιδιαίτερη μνεία στη συνάντηση της αφηγηματικής θεωρίας με τα ψηφιακά Μέσα. Η αφηγηματική θεωρία ενδιαφέρεται πολύ για το πώς ο ιστοριόκοσμος ταξιδεύει από το ένα Μέσο στο άλλο. Αλλά ποιος είναι ο ρόλος των ψηφιακών Μέσων σε αυτές τις στρατηγικές αφήγησης; Ο καινοτόμος χαρακτήρας και η κοινωνική απήχηση των τεχνολογικών εξελίξεων φέρνουν στο επίκεντρο των αφηγηματικών σπουδών τον ρόλο των ψηφιακών Μέσων. Οι εξιστορήσεις που αξιοποιούν τις δυνατότητες των ψηφιακών Μέσων (αφηγήσεις σε βιντεοπαιχνίδια, σε κοινωνικά μέσα, σε διαδραστικές πλατφόρμες κ.ά.) δημιούργησαν νέο πεδίο έρευνας, το οποίο δοκίμασε και «επικαιροποίησε» τα εργαλεία της αφηγηματικής ανάλυσης. Η διερεύνησή του συνιστά ένα εξ ορισμού διεπιστημονικό εγχείρημα, καθώς αντλεί από πεδία όπως η επιστήμη των υπολογιστών, η τεχνητή νοημοσύνη, η θεωρία των ψηφιακών Μέσων κ.λπ. Στις αρχές, λοιπόν, του 21ου αιώνα άλλαξε σημαντικά τόσο η οικολογία των αφηγήσεων στα ψηφιακά Μέσα όσο και οι προσεγγίσεις που υιοθετούνται για την ανάλυσή τους.

Προκειμένου να δώσουμε μια σαφέστερη εικόνα του πολύμορφου τοπίου των αφηγηματικών σπουδών, είναι χρήσιμη μια σύντομη περιήγηση στους σταθμούς και στα ερευνητικά κέντρα ή τα πανεπιστήμια που βρίσκονται στην πρωτοπορία αυτού του πεδίου. Η βαθμιαία ενο-

ποίηση της αφηγηματολογίας ως αυτοδύναμου επιστημονικού κλάδου πέρασε από πολλά στάδια. Αρχικά διαμορφώθηκαν ομάδες διεπιστημονικού ενδιαφέροντος, όπως είδαμε, γύρω από το γαλλικό περιοδικό *Communications*, τη δεκαετία του 1970, γύρω από το περιοδικό *Poetics Today* και τη σχολή του Τελ Αβίβ, αλλά και λίγο αργότερα, με τη Σχολή του Άμστερνταμ της Mieke Bal. Στη συνέχεια, δημιουργήθηκαν επίσημα χρηματοδοτούμενοι θεσμοί ακαδημαϊκής έρευνας για την αφήγηση, όπως, για παράδειγμα, στα τέλη της δεκαετίας του 1990 στο Πανεπιστήμιο του Αμβούργου η *Forschergruppe Narratologie*, και στο ίδιο πανεπιστήμιο, το κέντρο *Interdisciplinary Center for Narratology*, όπου οι ερευνητές/ήτριες εργάστηκαν πάνω στην εφαρμογή νέων αναλυτικών τρόπων για τα ψηφιακά Μέσα, ενώ πρότειναν μια μεθοδολογία που χρησιμοποιεί υπολογιστικά εργαλεία για να διαβάξει μεγάλου μεγέθους σώματα αφηγηματικών κειμένων. Στη Δανία δημιουργήθηκε το *Center for Narratological Studies* και στις ΗΠΑ το *Project Narrative* του Πολιτειακού Πανεπιστημίου του Οχάιο. Στους διεθνικούς και διεθνείς οργανισμούς για τη μελέτη της αφήγησης συγκαταλέγονται η *International Society for the Study of Narrative* των ΗΠΑ, η σκανδιναβική *Nordic Network of Narrative Studies* (με τις χώρες Φινλανδία, Δανία, Νορβηγία Σουηδία και Εσθονία), καθώς και η ευρωπαϊκή εταιρεία *European Narratology Network*, στην οποία περιλαμβάνονται πανεπιστήμια και ερευνητικοί φορείς από όλες τις χώρες της Ευρώπης, που μελετούν τις αφηγηματικές αναπαραστάσεις στη λογοτεχνία, στον κινηματογράφο, στα ψηφιακά Μέσα κ.ά., σε όλες τις ευρωπαϊκές γλώσσες και πολιτισμούς. Στις ΗΠΑ υπάρχουν επίσης πολλά ερευνητικά κέντρα για την αφήγηση υπό την αιγίδα σημαντικών πανεπιστημιακών προγραμμάτων, όπως το διεπιστημονικό πρόγραμμα μεταπτυχιακών σπουδών του Πανεπιστημίου *Columbia* για την αφηγηματική ιατρική. Στον Καναδά το *Centre for Interdisciplinary Research on Narrative* μελετά τον ρόλο της αφήγησης στη διαμόρφωση της ανθρώπινης εμπειρίας. Στη Γερμανία ξεχωρίζει το *Freiburg Centre on Fictionality and Factual Narrative* με επικεφαλής τη *Monika Fludernik*, καθηγήτρια του Πανεπιστημίου του *Freiburg*, ενώ στη Βρετανία διακρίνεται το *Interdisciplinary Centre for Narrative Studies*, με επικεφαλής τον *Richard Walsh*, καθηγητή του Πανεπιστημίου του *York*. Στη Γερμανία, επίσης, στο Πανεπιστήμιο της Βόννης δραστηριοποιείται το *Bonner Zentrum für Transkulturelle Narratologie*, ενώ στη Φινλανδία, στο Πανεπιστήμιο του *Tampere*, λειτουρ-

γεί κέντρο αφηγηματικής έρευνας γύρω από ζητήματα όπως η πολιτισμική μνήμη, η υγεία, η ασθένεια κ.ά. Στο εργαστήριο αφηγηματικής θεωρίας του Helsinki μελετώνται νέες, υβριδικές κατηγορίες μυθοπλασίας όπως “fictiobiographism” ή “mockumentary” κ.λπ. Τέλος, στη Γαλλία αλλά και στην Ελβετία λειτουργούν πολλά κέντρα, ινστιτούτα και ερευνητικές ομάδες μελέτης της αφήγησης εκτός των επίσημων ερευνητικών ιδρυμάτων (Centre National de Recherche Scientifique και École Pratique des Hautes Études en Sciences Sociales). Μάλιστα πρόσφατα, το 2019, ιδρύθηκε στο Παρίσι η Διεθνής Εταιρεία για τη μελέτη της μυθοπλασίας και της μυθοπλαστικότητας (Société internationale des recherches sur la Fiction et la Fictionnalité).

Η περιδιάβαση αυτή σε χαρακτηριστικά σημεία του χάρτη της πολυεπιστημονικής/διεπιστημονικής έρευνας της αφήγησης είναι ασφαλώς ενδεικτική, καθώς σήμερα εκτελούνται πολύ περισσότερα και ποικίλα έργα σε ένα ερευνητικό τοπίο με μεγάλη άνθηση. Οι μελετητές/ήτριες της αφήγησης, που προέρχονται από διαφορετικές επιστήμες, ενδιαφέρονται πρωτίστως για την κοινωνική λειτουργία της και λιγότερο για τη μορφή της, γεγονός που θεμελιώνει τον πολυπρισματικό προσανατολισμό των αφηγηματικών σπουδών. Ωστόσο, η ανταλλαγή ερευνητικών ευρημάτων για την αφήγηση βρίσκεται ακόμη σε αρχικό στάδιο. Το ζητούμενο είναι η εδραίωση ενός ευέλικτου επιστημολογικού παραδείγματος, με καθολικά γνωρίσματα και διαπολιτισμική ισχύ. Αυτό είναι βασικό, ώστε η έρευνα γύρω από την αφήγηση να καταστεί ένας ουσιαστικός, συνεχώς ανατροφοδοτούμενος πολυεπιστημονικός/διεπιστημονικός διάλογος.

Οι συμβολές του τόμου στη μελέτη της αφήγησης δικαιολογούν απόλυτα τον υπότιτλό του. Οι τέσσερις ενότητες του αντιστοιχούν σε γνωσιακά πεδία που, χωρίς να εξαντλούν, ωστόσο δείχνουν τις πολλαπλές λειτουργίες της αφήγησης. Η πρώτη ενότητα είναι αφιερωμένη στις λογοτεχνικές αφηγήσεις, προσωπικές και παραμυθικές, στη μεταγλώσσα της αφηγηματικής μυθοπλασίας και σε παραδειγματικές περιπτώσεις τόπων και τρόπων της νεωτερικής λογοτεχνίας. Η δεύτερη ενότητα περιλαμβάνει θεωρητικές προσεγγίσεις των οπτικών αφηγήσεων (μυθοπλασίας, τεκμηρίωσης ή «διασκέδασης»), φωτίζοντας τη «σημείωση» και τη σύνταξη της εικόνας σε συνέργεια με τον λόγο (ή και χωρίς αυτήν). Η τρίτη ενότητα καλύπτει ολόκληρο το φάσμα των αφηγήσεων στους τομείς της ενημέρωσης και επικοινωνίας. Συζητούνται οι

ειδησεογραφικές αφηγήσεις των παραδοσιακών Μέσων, οι κοινοτικές (μικρο)αφηγήσεις των μέσων κοινωνικής δικτύωσης και οι αφηγήσεις των εμπορικών διαφημίσεων. Τέλος, η τέταρτη ενότητα ανατέμνει αφηγήσεις-εργαλεία των κοινωνικών επιστημών και, πιο συγκεκριμένα, αλλαγές μεθοδολογικών προτύπων (που βασίζονται στην αξιοποίηση προσωπικών, κυρίως, αφηγήσεων) στην κοινωνική ανθρωπολογία, την κοινωνιογλωσσολογία της εκπαίδευσης, την κλινική γλωσσολογία, την ιστοριογραφία και το δίκαιο.

Το άρθρο της Φαρίνου-Μαλαματάρη έχει διττό χαρακτήρα, οδηγού και περιέκτη μαζί, συνδυάζοντας, σε σχήμα σταυρόλεξου, τη συστηματική με τη διαχρονική θεώρηση της μυθοπλαστικής αφήγησης. Μας προσανατολίζει στο δάσος των θεωριών για την αφήγηση ως πρώτη ύλη, ως έργο προγραμματικά «σημαντικό» και ως κειμενική και κοινωνική λειτουργία. Ταυτόχρονα μας ταξιδεύει —σαν μια αφήγηση για την αφήγηση— στην ιστορία των αφηγηματικών θεωριών: από τις παραδοσιακές, που αναζητούν σε κατά κανόνα κλειστά έργα (μύθους, διηγήματα, μυθιστορήματα κ.λπ.) τα *universalia* της λογοτεχνικής αφήγησης, μέχρι τις μετακλασικές, τις μεταμοντέρνες, που θεωρούν τη διηγησιμότητα (ή νοηματοδότηση) των σύγχρονων αφηγήσεων πρωταρχικό δικαίωμα των ακροατηρίων τους. Και από κει, στις πιο πρόσφατες θεωρίες (ψυχαναλυτικές, φεμινιστικές, γνωσιακές κ.λπ.), που διαστέλλουν την έννοια της αφήγησης πέραν της μυθοπλασίας, αποδεικνύοντας τον πρωτεύοντα χαρακτήρα, την πολιτισμική της καθολικότητα και την οργανική της σχέση με κάθε διάσταση του ανθρώπινου υποκειμένου (ασυνείδητο, σώμα, φύλο, διάνοια, κοινωνική ταυτότητα κ.λπ.).

Η Καπλάνογλου αναθερμαίνει μια παλιά θεωρητική συζήτηση για την οριστικότητα των λαϊκών αφηγήσεων. Ξεκινώντας από μια εμπειριστατωμένη περιαγωγή στις τυπολογίες των πρωτοτυπικών λαϊκών αφηγήσεων (μύθων, παραμυθιών, παραδόσεων κ.λπ.), εστιάζει το ενδιαφέρον της στην επαναφήγησή τους, όχι ως μουσειακή ή φολκλορική ανάκλησή τους αλλά ως στρατηγική καθημερινής επικοινωνίας που αξιοποιεί —«επικαιροποιεί» θα έλεγε η κοινόχρηστη μεταγλώσσα του καιρού μας— πολιτισμικές μορφές του παρελθόντος. Η παραδειγματική γείωση της επαναφήγησης επιχειρείται με μια μελέτη περίπτωσης (όχι συνηθισμένης, ούτε τελεστικής), που δείχνει ότι ακόμη και συνεκδοχές, δηλαδή «ενδεικτικά» τεμάχια λαϊκών αφηγήσεων που διατηρούνται ζωντανά στο πολιτισμικό ταμείο μιας κοινότητας, λειτουργούν θαυμάσια

σε σύγχρονα περιβάλλοντα, υπηρετώντας ταυτόχρονα ποικίλους στόχους (αισθητικούς, παιγνιώδεις, διδακτικούς κ.λπ.).

Αν η ζωή είναι ένα ταξίδι (LIFE IS A JOURNEY), όπως εξηγεί η γνωσιακή θεωρία της μεταφοράς, τότε το άρθρο της Καρπούζου αναδεικνύει την «οδυσσειακή» διάσταση των αφηγήσεων με όχημα την ταξιδιωτική λογοτεχνία. Με άλλα λόγια, αφήνει τον χρόνο να υποκρούει, για να φωτίσει τον τόπο (την ελάχιστα μελετημένη πλευρά) των αφηγήσεων ή, μάλλον, την ανθρωπογεωγραφία των ταξιδιωτικών αφηγήσεων. Αλλά το ταξίδι δεν είναι μια αθώα εκδρομή. Άλλοτε είναι ελκυστικός τουριστικός προορισμός, άλλοτε εσωτερική περιδιάβαση με αφορμή ένα πραγματικό ταξίδι και άλλοτε είναι πρόσχημα, μια φαντασιακή οδύσεια (χωρίς Ιθάκη) που σκηνοθετεί το πολύμορφο εγώ ενός «ταξιδευτή». Παράλληλα, στην ειδολογική και ιστορική ανατομία της ταξιδιωτικής λογοτεχνίας η Καρπούζου σοφιλιάζει και την «πολιτική» ανάγνωσή της: την αποικιοκρατική ματιά που επέβαλαν τα αφηγημένα ταξίδια (εξερευνητών, επιστημόνων, συγγραφέων, δημοσιογράφων κ.λπ.) από τις μητροπόλεις της Ευρώπης και της Αμερικής σε εξωτικές αποικίες διαδέχτηκε η απομάγευση της παραδοσιακής ταξιδιωτικής γραφής, η αποδουτικοποίησή της και η συνομιλία της με τοπικότητες, για να καταλήξει σε αφηγήσεις ψηφιακών ταξιδιών χωρίς γεωγραφικές συντεταμένες και σύνορα ή ιεραρχίες πολιτισμών.

Το άρθρο της Κακαβούλια επικεντρώνεται στο ζήτημα της αναπαράστασης της συνείδησης στη λογοτεχνική αφήγηση και διερευνά ενδεικτικά τις ποικίλες μεθόδους που χρησιμοποιούνται για τον σκοπό αυτό. Αρχικά θίγει συνοπτικά και υπό διεπιστημονικό πρίσμα τη σχέση της συνείδησης με την αίσθηση του εαυτού (μας) αλλά και με την αφηγηματική ικανότητα. Διαπιστώνεται ότι η συνείδηση αποτέλεσε το προσφιλέσ αντικείμενο τόσο των επιστημών (Ψυχολογία, γνωσιακές επιστήμες και νευροεπιστήμες) όσο και της λογοτεχνίας. Στη συνέχεια, το άρθρο επικεντρώνεται στο μυθιστόρημα «ροής της συνείδησης», παρουσιάζει την ιστορία εμφάνισής του, καθώς και την κριτική ορολογία που κατά καιρούς επικράτησε για να προσδιοριστεί ιστορικά και μορφολογικά το φαινόμενο. Υπό το πρίσμα πιο πρόσφατων γνωσιακών προσεγγίσεων της αφήγησης που δίνουν έμφαση στη βιωματικότητα θεωρεί το μυθιστόρημα συνειδησιακής ροής ως μια μορφή δυναμικής διεπίδρασης του υποκειμένου με το κοινωνικό περιβάλλον, και όλες τις λεπτές ή καινοτόμες γραφές της μοντερνιστικής αφήγησης ως μορφές μιας αφη-

γματικής οικολογίας. Έπειτα από μια συνοπτική βιβλιογραφική αναφορά στις τυπολογίες ανάλυσης λόγου που χρησιμοποιήθηκαν κατά καιρούς για την αναπαράσταση της συνείδησης στη μυθοπλασία, το άρθρο παρουσιάζει ενδεικτικά αποσπάσματα από κείμενα νεοελληνικής πεζογραφίας, όπου η αναπαράσταση της συνείδησης παίρνει τη μορφή λιγότερο ή περισσότερων ριζοσπαστικών τεχνικών όπως η «ψυχο-αφήγηση» ή ο αυτόνομος εσωτερικός μονόλογος. Συμπεραίνεται ότι η αναπαράσταση της συνείδησης στη μυθοπλασία δεν αποτελεί αποκλειστικά ζήτημα υφολογικών επιλογών, αλλά συνιστά ένα υποπεδίο της ευρύτερης καταστατικής σχέσης της αφήγησης με τη συνείδηση και τη γνώση.

Στο άρθρο της για μιαν αφηγηματική τυπολογία του κινηματογράφου μυθοπλασίας η Θανούλη, κρατώντας το νήμα μιας κριτικής ανάγνωσης του έργου του David Bordwell, πρωτοπόρου θεωρητικού της γλώσσας του κινηματογράφου, ανατρέχει στην εργαλειοθήκη των Ρώσων φορμαλιστών για την αφηγηματική ανάλυση της λογοτεχνίας (ιστορία, πλοκή, ύφος κ.λπ.) και στη γεωμετρία κάθε δυνατής αφήγησης (αιτιακή, χρονική, χωρική διάσταση), υπογραμμίζει όμως την ανεπάρκεια της εστιασμένης στη λογοτεχνία αφηγηματικής θεωρίας ως αναλυτικής σκευής για τον κινηματογράφο, καθώς οι τεχνικές και η σημείωση της κινηματογραφικής ταινίας διαφέρουν αισθητά από τη γλώσσα της λογοτεχνικής μυθοπλασίας. Το κυρίως σώμα του άρθρου αναπτύσσεται σε δύο κατευθύνσεις. Πρώτον, ξετυλίγει (θεωρητικά και παραδειγματικά) την τετραμερή τυπολογία —ταξινομική και χρονολογική ταυτόχρονα— των μοντέλων κινηματογραφικής αφήγησης που προτείνει ο Bordwell, η οποία περιλαμβάνει το κλασικό χολιγουντιανό μοντέλο των κλειστών περιπετειωδών ιστοριών, το καλλιτεχνικό μοντέλο του ευρωπαϊκού μοντερνιστικού σινεμά, το ιστορικο-υλιστικό μοντέλο του σινεμά της Σοβιετικής Ένωσης, προπαγανδιστικό αλλά και τεχνικά καινοτόμο, και το παραμετρικό μοντέλο ταινιών που δημιουργούν με υφολογικά αυτοδύναμα ιντερλούδια μια ισχυρή αντίστιξη στην ιστοριογραμμή τους. Στην τυπολογία αυτή η Θανούλη συμβάλλει με μια πέμπτη ταξινομική κατηγορία, το μετακλασικό μοντέλο, που επιχειρεί να στεγάσει σύγχρονες ταινίες, αφηγηματικά ανοιχτές, με πλούσια διακειμενικότητα, αυτοαναφορικότητα και τεχνικές που αντλούν από την ψηφιακή κουλτούρα. Δεύτερον, εκθέτει περιεκτικά την τυπολογία του Edward Branigan για τον κινηματογραφικό αφηγητή, ο ρόλος του οποίου υποβαθμίστηκε από τον Bordwell, και έτσι προκύπτει ένα ολοκληρωμένο ευρε-

τικό σχήμα για την αφηγηματική ανάλυση του κινηματογράφου μυθοπλασίας.

Το κείμενο του Σκοπετέα αποτελεί μια σπουδή στη γεγονοτική αφήγηση, και μάλιστα μια διακεκριμένη μορφή της, το ντοκιμαντέρ. Το θεωρητικό πρόγραμμα του συγγραφέα αναλύει σε τέσσερα μέρη τον υβριδικό χαρακτήρα του είδους —ανάμεσα στην πραγματικότητα και την αφηγηματική της κατασκευή—, δείχνει τις συνάψεις αλλά και τις αποκλίσεις του τόσο από τη μυθοπλασία όσο και από φωτογραφικές αποτυπώσεις του πραγματικού, και συζητά την ιδιαιτερότητα των αφηγηματικών μηχανισμών του. Η ειδολογική ταυτότητα του ντοκιμαντέρ καθορίζεται από το προφιλικό αντι-κείμενό του (τόποι, χρόνοι, πράγματα, πρόσωπα κ.λπ.), από την αλήθεια και την αυθεντικότητά του, μετατρέπεται όμως σε «θέμα» από τη ματιά του δημιουργού του και επικυρώνεται από τη μεταγλωσσική του σήμανση. Για να γίνει η παράσταση της αισθητής πραγματικότητας ανα-παράσταση με νόημα, το ντοκιμαντέρ δανείζεται τις τεχνικές του σινεμά: τη σκηνοθεσία, τις κινήσεις της κάμερας, το μοντάζ. Από την άλλη, το εκκρεμές της ιστορικής πορείας του ντοκιμαντέρ (από την αντικειμενικότητα στην υποκειμενικότητα) είναι συνυφασμένο με τα καλλιτεχνικά ρεύματα διαφόρων εποχών και την ώσμωσή του με τις άλλες τέχνες και τις οπτικές τεχνολογίες, γεγονός που αποτυπώνεται στην τυπολογική του πρωτεϊκότητα, δηλαδή την κυμαινόμενη εμπλοκή του δημιουργού, των δρώντων προσώπων, του δυνητικού θεατή αλλά και τη μείξη ειδών και Μέσων κ.λπ. Ωστόσο, μια θεωρησιακή ματιά πάνω στο ντοκιμαντέρ, όπως η ανωτέρω, δεν αρκεί, υποστηρίζει ο Σκοπετέας, για να φωτίσει τον αποχρώντα λόγο της παραγωγής του ντοκιμαντέρ. Χρειάζεται και η περιγραφή της αφηγηματικής του σκευής. Ως προς αυτήν, ο συγγραφέας αφενός συντέμνει περιεκτικά μια σειρά θεωριών για τον αφηγητή και την αφηγηματική δομή του ντοκιμαντέρ, όπως αναπροσαρμόστηκαν από θεωρητικούς του κινηματογράφου (με βάση θεμελιώδεις συμβολές των θεωρητικών της λογοτεχνικής αφήγησης) και αφετέρου τονίζει την ανάγκη μιας *emic* τρόπον τινά προσέγγισης του αφηγείσθαι, που έχει στο κέντρο της, πέρα από τη μεταγλώσσα της αφήγησης, τον ίδιο τον δημιουργό του ντοκιμαντέρ και τις προκλήσεις του έργου του.

Τα κόμικς αποτελούν εμβληματικό είδος της δημοφιλούς κουλτούρας, γεγονός που συνυφάνεται με το ειδολογικό τους προφίλ. Η Τσάκωνάνα ανατέμνει το περιεχόμενο, τη μορφή και τη λειτουργία των έντυ-

πων κόμικς, εστιάζοντας στην πολυτροπικότητα των αφηγήσεών τους και την κοινωνική τους δυναμική. Πιο συγκεκριμένα, η συγγραφέας, πρώτον, δείχνει τη συγγένεια της πλοκής των κόμικς με το οργανωτικό πρότυπο των καθημερινών προσωπικών αφηγήσεων (κατά Labov), κάτι που μπορεί να αποδοθεί στον λαϊκό χαρακτήρα των κόμικς· δεύτερον, περιγράφει με ενάργεια τη σημειωτική των έντυπων κόμικς — στο επίπεδο αυτό, η υπεροχή του οπτικού κεφαλαίου έναντι της γλώσσας μαζί με τη φωνητική και τη σχεδιαστική απόδοση της προσώδιας τα καθιστούν άριστους μεσολαβητές της υψηλής κουλτούρας προς το ευρύ κοινό· τρίτον, ανοίγει τη μεγάλη συζήτηση για την αισθητική ποιότητα, την ιδεολογία και την ηθική των κόμικς, αποδυναμώνοντας τις κριτικές που βιάστηκαν να αποδώσουν στα κόμικς καλλιτεχνική ευτέλεια και εύκολη αναπαραγωγή αρνητικών στερεοτύπων (σεξισμού, ρατσισμού, εθνικισμού κ.λπ.), και τέταρτον, τοποθετεί τα κόμικς στη θέση περιωπής που τους αξίζει, ξεδιπλώνοντας τις ποικίλες θεωρητικές προσεγγίσεις που προσέλκυσαν και οι οποίες ανέδειξαν [πέρα από τη δικαιολογημένη κριτική που μπορεί να τους ασκηθεί για ορισμένα από τα περιεχόμενά τους ή την αφηγηματική απίσχναση «μεγάλων» ιστοριών της λογοτεχνίας ή του κινηματογράφου που κόβονται και ράβονται σύμφωνα με τα κελύσματα της *lisibilité* (Barthes)] την ειδολογική τους στερέωση, την αισθητική τους καταξίωση, τη μορφωτική τους συμβολή στον εγκυκλοπαιδισμό του μεγάλου αναγνωστικού κοινού και την καθολική, για όλες τις ηλικίες, διασκεδαστική τους λειτουργία. Το άρθρο ολοκληρώνεται με μια περιεκτική παρουσίαση του σύγχρονου προβληματισμού για τις ωφέλειες που μπορούν να προκύψουν, για την παιδεία και την εκπαίδευση των μαθητών, αν τα κόμικς ενσωματωθούν με ευφάνταστο τρόπο στα αναλυτικά προγράμματα του γλωσσικού μαθήματος των σχολείων.

Η αφηγηματική ταυτότητα των τηλεοπτικών ειδήσεων/ρεπορτάζ έχει συζητηθεί εκτενώς στη σχετική βιβλιογραφία, όπου παρατηρείται σημαντική απόκλιση απόψεων: άλλοτε θεωρούνται γνήσιες αφηγήσεις, με περιπετειώδη πλοκή, άλλοτε αντιμετωπίζονται ως γραμμικές εξιστορήσεις, προσομοιώσεις των «πραγματικών γεγονότων», ενώ άλλοτε χαρακτηρίζονται ως ψευδοαφηγήσεις (στερεοτυπικές ακολουθίες εικόνων, αντίγραφα κινηματογραφικών προτύπων, σπαράγματα επεισοδίων συχνά ασύνδετων μεταξύ τους κ.λπ.). Η Κεφαλίδου ξαναφωτίζει την ιδιοσυστασία των τηλεοπτικών ειδήσεων/ρεπορτάζ με εργαλεία των νευ-

ροεπιστημών και της γνωσιακής θεωρίας, έχοντας ως αναλυτικό άξονα τους κειμενικούς τύπους (αφήγηση, περιγραφή, εξήγηση, επιχειρηματολογία κ.ά.) των ειδήσεων-αφηγήσεων και εκμεταλλεύομενη ιδιαίτερα το οπτικό τους κεφάλαιο. Το πρώτο μέρος του άρθρου της είναι μια περιεκτική ιστορική πραγματολογία των ειδήσεων ως πρωτοτυπικού είδους της δημοσιογραφίας, όπου αναδεικνύεται η δυναμική του είδους: από την «ουδέτερη» αναπαράσταση στη «σημαντική» κατασκευή των ειδησιογραφικά εκμεταλλεύσιμων συμβάντων και τη διαμόρφωση της καθημερινής ατζέντας της επικαιρότητας. Το νήμα που διαπερνά το δεύτερο, και κυριότερο, μέρος του άρθρου είναι η άποψη ότι η (τηλεοπτική) αφήγηση —ιδιαίτερα στη νεο-τηλεόραση της «απορρύθμισης»— είναι πρωτίστως πράξη εν εξελίξει ενός αφηγητή που αναμετριέται με το αίτημα της αυθεντικότητας και της αλήθειας των γεγονότων, όχι απλή εξιστόρηση ή δείξη της πραγματικότητας. Αυτό αποδεικνύουν οι μηχανισμοί κατασκευής των ειδήσεων, όπως η επιλογή ερμηνευτικών πλαισίων και η εμβύθιση των τηλεθεατών στα διαδραματισθέντα («σαν να ήταν εκεί»), είτε έχουν οι ειδήσεις επεισοδιακό καμβά (π.χ. του αστυνομικού δελτίου) είτε πρόκειται για αναδιηγήσεις θεσμικών αντιπαραθέσεων (π.χ. κοινοβουλευτικές ειδήσεις). Η κατακλιείδα του άρθρου υπογραμμίζει τον βαρύνοντα ρόλο των (τηλεοπτικών) ειδήσεων-αφηγήσεων στη συγκρότηση ενός πρωτεύεικού κοσμοειδώλου το οποίο «διαπραγματεύονται» με τους τηλεθεατές τόσο μέσα από τον γνωσιακό τους οπλισμό όσο και μέσα από την ενσώματη εμπειρία τους.

Η Πα τρώ να πραγματεύεται στο άρθρο της ένα από τα λιγότερο μελετημένα και δυσχερή στην ανάλυσή τους είδη του δημοσιογραφικού ρεπορτάζ, τα θεματικά (ή «μεγάλα») ρεπορτάζ, που αναφέρονται (με επισωρεύσεις πληροφοριών, μαρτυριών, δηλώσεων, οπτικών ντοκουμέντων κ.λπ.) σε σημαντικά ζητήματα —συχνά διεθνούς εμβέλειας— και όχι απλώς σε επικαιρικά γεγονότα. Για να αντιμετωπίσει αυτό που ορισμένοι μελετητές ονομάζουν «ρίσκο του θέματος», δηλαδή το μεγάλο περιθώριο αυθαιρεσίας που αφήνεται στους δημοσιογράφους να συνθέσουν σε αξιόπιστες αφηγήσεις έναν εσμό από κάθε είδους πληροφορία για ένα φλέγον ζήτημα (π.χ. φτώχεια, μετανάστευση, κλιματική αλλαγή κ.λπ.) που σοβεί εβδομάδες, μήνες ή και χρόνια, προκρίνει μια κριτική προσέγγιση η οποία βασίζεται στην παράδοση του κοινωνικού κονστρουκτιβισμού και στην ερμηνευτική δύναμη της θεωρίας των πλαισίων, δείχνοντας παράλληλα τις ανεπάρκειες δομιστικών αναλύσεων,

που χάνουν την εποπτεία των ζητημάτων εστιάζοντας σε λεπτομέρειες των επεισοδίων τους. Επιλέγοντας ως αντικείμενό της το φαινόμενο της πρόσφατης (οικονομικής, πολιτικής, ανθρωπιστικής και υγειονομικής) κρίσης στην Ελλάδα, η Πατρώνα δείχνει, με παραδείγματα τηλεοπτικών αφηγήσεων της προσφυγικής και της πολιτικής κρίσης, ότι η κρίση—όπως, τουλάχιστον, προβάλλεται από μεγάλη μερίδα των καναλιών—είναι μια απολιτική (δηλαδή, ιδεολογική) και φοβιστική κατασκευή που δαιμονοποιεί τον εχθρικό Άλλο (π.χ. τους μετανάστες και τους πρόσφυγες ή την Ευρωπαϊκή Ένωση), αποκρύπτει τεχνηέντως τις πραγματικές αιτίες της κρίσης, καθώς επίσης και τις ευθύνες όσων ευθύνονται γι' αυτήν, και εμβάλλει τον φόβο μιας (όχι πάντοτε συγκεκριμένης) απειλής στο κοινωνικό σώμα αντί της έγκυρης ενημέρωσης, του νηφάλιου σχολιασμού και, ίσως, της ώθησης για ανάληψη δράσης.

Το κείμενο της Γεωργακοπούλου, απόσταγμα της πολυετούς έρευνας και πρωτοποριακής συμβολής της στην αφηγηματολογία, χαρτογραφεί τις «μικρές αφηγήσεις» από τρεις οπτικές. Πρώτον, τις θεμελιώνει θεωρητικά και τις ορίζει ως αντίποδα (όχι στις «μεγάλες αφηγήσεις» αλλά) στις κλειστές, παραδοσιακές ή ακόμη και τις ανοιχτές, μοντερνιστικές και μεταμοντέρνες μυθοπλαστικές αφηγήσεις που αξιώνουν να αντιμετωπίζονται ως «έργα», εξηγώντας παράλληλα την πολύχρωμη ιδιοσυστασία τους: καθημερινές, γεγονοτικές, βιωματικές, φευγαλέες, κερματισμένες και συνεργατικές, αυτοαναφορικές και παιγνιώδεις κ.λπ. Δεύτερον, τις μελετά στο πλαίσιο της διαδικτυακής επικοινωνίας και πιο συγκεκριμένα στα κοινωνικά μέσα, οι τεχνολογικές δυνατότητες των οποίων υπαγορεύουν—αν δεν καθορίζουν κιόλας—την κατασκευαστική τους συνθήκη (ιστορίες που δεν προφταίνουν να εννοιολογηθούν σε αφηγήσεις, που διαμοιράζονται σε σχήματα *mise en abyme*, που ο σκεδασμός τους, ενώ αποχρωματίζει τη συν-γραφική τους ταυτότητα, γίνεται καλειδοσκοπικό κοινωνικών ταυτοτήτων των εμπλεκομένων) και το ταξίδι τους (κοντινό ή μακρινό) στον κυβερνοχώρο, στ' αλήθεια μποτίλιες στο πέλαγος που δεν θα βρουν οριστικούς παραλήπτες. Τρίτον, υπερασπίζεται την ελευθερία της γραφής τους, αποκαλύπτοντας αφανείς μηχανισμούς των κοινωνικών μέσων που, επειδή αποσκοπούν σε διαφημιστικά κέρδη, καταστρατηγούν το δικαίωμα των χρηστών στη δημιουργική «διαχείριση» των ιστοριών τους.

Η Γιαξόγλου συνομιλεί ευθέως με το κείμενο της Γεωργακοπούλου, καθώς το αντικείμενο της έρευνάς της αποτελεί μια μελέτη

περίπτωσης «μικρής ιστορίας», μιας ιδιόμορφης, συλλογικής και παρατεταμένης νεκρολογίας στο Facebook για τον δημοφιλή τραγουδιστή Παντελή Παντελίδη, που χάθηκε πρόωρα. Ο θάνατός του, αν συνέβαινε πριν από την εμφάνιση των κοινωνικών μέσων, θα γινόταν είδηση πρώτου μεγέθους στα παραδοσιακά Μέσα αλλά δεν θα συσπείρωνε το διάσπαρτο ακροατήριο των θαυμαστών/τριών του. Ωστόσο, το FB επέτρεψε τη δημιουργία μιας ψηφιακής κοινότητας πρακτικής, μιας κοινότητας ανθρώπων που τον λάτρεψαν και συνεχίζουν να τον λατρεύουν, εκφράζοντας δημόσια, με ποικίλες μικρο-αφηγήσεις, την οδύνη τους για την απώλειά του ή κεφαλαιοποιώντας τη μνήμη του με σπαράγματα εμπειριών και φαντασιακές προβολές. Η Γιαξόγλου ανατέμνει τα περιεχόμενα του δημόσιου θρήνου για τον Παντελίδη, φωτίζει την αναφορά και τη δείξη σημαντικών στιγμών της ζωής του αγαπημένου τραγουδιστή, που υλοποιούνται με (πολυτροπικά) αφηγηματικά τεμάχια τα οποία διαχέονται στην κοινότητα και εμπλουτίζονται με αλληπάλληλες αναπλαισιώσεις, αναλύει τις κοινωνικές ταυτότητες των συμμετεχόντων και τις στάσεις τους απέναντι στο φαινόμενο, για να καταλήξει σε έναν ενδιαφέροντα προβληματισμό σχετικά με το ήθος του μελοδραματικού θρήνου για διασημότητες και «λαϊκούς ήρωες» στην ψηφιακή δημόσια σφαίρα, όταν αυτό αποτιμάται με το μέτρο της μυστικότητας του κρύφιου, ιδιωτικού θρήνου για οικεία και προσφιλή πρόσωπα.

Με εφελτήριο κείμενα από δύο αντιπροσωπευτικά είδη του Παγκόσμιου Ιστού (Web 2.0), τα ιστολόγια και τις αναρτήσεις στο Twitter, ο Γούτσος ανοίγει με υποδειγματική καθαρότητα τη μεγάλη θεωρητική συζήτηση για την αφηγηματικότητα —είναι καταστατική ιδιότητα των αφηγήσεων ή διαβαθμίσιμο μέγεθος που γεφυρώνει τα αφηγηματικά με τα μη αφηγηματικά είδη;— και δείχνει πώς το επικοινωνιακό πλαίσιο των νέων Μέσων και, πιο συγκεκριμένα, οι τεχνικές δυνατότητες των διαύλων των ψηφιακών ειδών επικαθορίζουν την αφηγηματικότητα — για να θυμηθούμε τον M. McLuhan. Έτσι, η ανάλυση των εγγραφών στα ιστολόγια αποκαλύπτει ότι τηρούν σε μεγάλο βαθμό τις αφηγηματικές «εντολές» (αιτιότητα και επαλληλία επεισοδίων μιας περιπέτειας, προθετικότητα των ηρώων, οριστική νοσηματοδότηση της πλοκής κ.ά.), πιθανόν εξαιτίας του βιογραφικού περιεχομένου και του ημερολογιακού χαρακτήρα των ιστολογίων, ενώ η ανάλυση των αναρτήσεων στο Twitter, με τη βοήθεια δεικτών χρονικής αλληλουχίας ή γραμματικών χρόνων που αφθονούν σε αφηγήσεις, καταδεικνύει τη μη συνάφεια

του συγκεκριμένου κοινωνικού μέσου με την αφηγηματικότητα, ίσως εξαιτίας της επικοινωνιακής του ταυτότητας (να πληροφορεί, να φιλοξενεί επιχειρήματα και αντιπαραθέσεις κ.λπ.) και του περιορισμένου αριθμού λέξεων που επιτρέπεται να έχουν οι αναρτήσεις. Το άρθρο καταλήγει επισημαίνοντας την αναγκαιότητα για διεξαγωγή εθνογραφικών ερευνών που θα έδιναν φωνή στους χρήστες (αφηγητές ή μη) του διαδικτύου και θα ισχυροποιούσαν τα πορίσματα μελετών για τους μετασχηματισμούς της αφηγηματικότητας στο Web 2.0.

Το άρθρο της Καλογερά συναντά την αφήγηση, δηλαδή τη διαμεσική ή/και ψηφιακή αφήγηση, στο τρίστρατο της υπερκειμενικότητας (hypertextuality), της πολυμεσικότητας (multimediality) και της διαδραστικότητας (interactivity), που θεωρούνται θεμέλια των τεχνολογιών του διαδικτύου. Το περιεχόμενο του άρθρου μοιράζεται σε τρία άνισα μέρη: το πρώτο (και μεγαλύτερο) ανατέμνει την ιδιοπροσωπία των διαμεσικών αφηγήσεων, το δεύτερο συζητά την ανανεωτική συμβολή τους στην εκπαίδευση και το τρίτο (μικρότερο και περιεκτικό) εξηγεί τη στρατηγική τους χρήση στην (ανα)κατασκευή εμπορικών επωνυμιών (brands). Πιο συγκεκριμένα, η συγγραφέας, με αφετηρία τους θεωρητικούς της μη γραμμικής αφήγησης στο διαδίκτυο, την αντιδιαστέλλει προς τη μονόδρομη, παραδοσιακή αφήγηση και εξηγεί τους περιορισμούς και τα πλεονεκτήματά της: τα όρια της αναπροσαρμογής της από Μέσο σε Μέσο, την καλειδοσκοπική δεινώσή της από την πολυσημείωση, την πολυμορφία της από την αλλαγή του αφηγηματικού νήματος μεταξύ των χρηστών-συνομιλητών κ.λπ. Από την άλλη, η εκπαίδευση και το μάρκετινγκ, δύο ανόμοια πεδία, συμπλησιάζουν, επειδή οι ψηφιακές αφηγήσεις αλλάζουν τα κυρίαρχα παραδείγματά τους: στην εκπαίδευση όλων των βαθμίδων η πολυτροπική αναπραγμάτευση διδακτικών αντικειμένων φαίνεται να μεταμορφώνει το κλασικό μοντέλο διδασκαλίας (δασκαλοκεντρικό, μονοκατευθυντικό, κειμενοκεντρικό κ.λπ.), ενώ στο μάρκετινγκ η αφηγηματική κατασκευή της μάρκας δείχνει να ανατρέπει εκ βάθρων τις διαφημιστικές στρατηγικές, που εστίαζαν το ενδιαφέρον τους στην ελκυστική προβολή προϊόντων και υπηρεσιών.

Γύρω από την πειθώ ως επικοινωνιακό στόχο (δηλαδή, την έντεχνη χειραγώγηση της βούλησης κοινωνικών υποκειμένων) συγκλίνουν γνωστές αποικίες ειδών λόγου (π.χ. πολιτικός, παιδαγωγικός, εκκλησιαστικός κ.ά.). Ανάμεσά τους, ωστόσο, ξεχωρίζει η διαφήμιση για τον πραγματιστικό της χαρακτήρα και την αποτελεσματικότητά της. Για

πολλές δεκαετίες η διαφήμιση στήριξε την πειστική της δύναμη στη λογική πειθώ αλλά ο κορεσμός της καταναλωτικής αγοράς από πληροφοριακά ή εξηγητικά διαφημιστικά μηνύματα υποχρέωσε τους διαφημιστές να καταφύγουν στη συγκινησιακή πειθώ όπως αυτή πραγματώνεται μέσα από αφηγήσεις. Ο Πολίτης στο άρθρο του μελετά τις αφηγήσεις εμπορικών, κυρίως, διαφημίσεων από την κατασκευαστική τους σκοπιά, όχι εκείνη της διαπιστωμένης επίδρασής τους στο καταναλωτικό κοινό. Η τυπολογική τους καταγραφή δείχνει, πέρα από την πολυμορφία τους, την άνιση κατανομή τους σε (οιονεί) γεγονοτικές, που χρησιμοποιούνται για συγκεκριμένες κατηγορίες προϊόντων (π.χ. απορρυπαντικά, αναλγητικά, συμπληρώματα διατροφής), και μυθοπλαστικές, που αφθονούν. Οι πρώτες μιμούνται αληθινές εμπειρίες ζωής, και έτσι διευκολύνουν την ταύτιση των καταναλωτών με τους χαρακτήρες της διαφήμισης, ενώ οι δεύτερες χαρακτηρίζονται γενικά από πλαγιότητα (έμμεση ή και δυσδιάκριτη αναφορά στο προβαλλόμενο προϊόν) τέτοια που να δημιουργεί ευφορική διάθεση στον δυνητικό καταναλωτή. Την ιδιαιτερότητα των διαφημιστικών αφηγήσεων αποκαλύπτει η διερεύνηση των αφηγητών, της οργανωτικής δομής και των στρατηγικών τους. Μπροστά και πίσω από την κάμερα της διαφήμισης εναλλάσσονται («ήρωες») και διαφημιστές, ενώ στο βάθος υποκρούει η φωνή της εταιρείας. Η δομή των αφηγήσεων έχει συχνά περιπετειώδη πλοκή, για να εξαρθεί η σωστική παρέμβαση του διαφημιζόμενου προϊόντος. Τέλος, οι (ευάριθμες) στρατηγικές που κατευθύνουν τις αφηγήσεις των διαφημιστικών μηνυμάτων είτε λειτουργούν ως πυροκροτητές περιέργειας (π.χ. λύση «αινίγματος», παράδοξο ερώτημα κ.ά.) είτε εισάγουν εγκωμιαστικές αξιολογήσεις του προϊόντος ή της εταιρείας παραγωγής του. Σε κάθε περίπτωση, οι ολοένα αυξανόμενες αφηγηματικές διαφημίσεις υποδηλώνουν μιαν αξιοσημείωτη αλλαγή παραδείγματος πειθούς με επίκεντρο τον καταναλωτή-homo emotionalis.

Η Ταμπόκου στο άρθρο της προκρίνει μια «σπινοζική» πραγματολογία της αφήγησης (τι κάνει η αφήγηση) έναντι μιας «καρτεσιανής» οντολογίας της αφήγησης (τι είναι αφήγηση), θεωρώντας ότι η κοινωνική λειτουργία της ξεκλειδώνει τις ταυτότητες των υποκειμένων που επιθυμούν να αφηγηθούν εμπειρίες ζωής και έτσι φωτίζει (σαν είδος αυτοεθνογραφίας) την επιτελεστικότητα της αφήγησης, το αφηγείσθαι, αφήνοντας σε αναστολή τον ορισμό της αφήγησης ως ιστορίας ή έλλογης πλοκής επεισοδίων. Στηριγμένη σε ένα πυκνό θεωρητικό πρό-

γραμμα, που περιλαμβάνει μεταδομιστικές προσεγγίσεις της αφήγησης ως μηχανισμού κατασκευής ταυτότητων-στιβάδων σε (μη συνεκτικούς πάντοτε) χρονοτόπους, ψυχαναλυτικές ερμηνείες των κινήτρων των αφηγήσεων και φεμινιστικές αναγνώσεις αυτοβιογραφικών αφηγήσεων επώνυμων και μη γυναικών, που αναδύονται —λάθρα σχεδόν— μέσα από το ανδροκρατικό παράδειγμα δημόσιου λόγου, εξηγεί τη χρησιμότητα και την αναγκαιότητα της αφηγηματικής στροφής για μια κριτική (γυναικεία) ανθρωπολογία, η οποία οφείλει να ξαναγράψει την ιστορία της γυναίκας μέσα από ρωγμώδεις αναδιηγήσεις σπαραγμάτων ζωής που «τεχνολογούν» τον έμφυλο και παραγνωρισμένο εαυτό τους.

Στο πλαίσιο της κοινωνιολογίας της εκπαίδευσης ο Αρχάκης μελετά εκμαιευμένες γραπτές («αληθινές» ή προσομοιωμένες) αφηγήσεις μαθητών που ανήκουν σε μειονοτικές ομάδες μεταναστών (κυρίως από την Αλβανία), που δεν γεννήθηκαν στην Ελλάδα και εντάχθηκαν στο εκπαιδευτικό σύστημα σε εφηβική ηλικία. Με θεωρητικό εργαλείο την Κριτική Ανάλυση Λόγου περιγράφει αφενός την οδυνηρή διασταύρωση του κυρίαρχου εθνικ(ιστικ)ού ή και ρατσιστικού λόγου μιας πλειονότητας με τους λόγους (discourses) εθνικών μειονοτικών ομάδων που μεταναστεύουν σε άλλη (κυρίως δυτική) χώρα και αφετέρου την κρυστάλλωση αφηγηματικά δομημένων ταυτοτήτων με τις οποίες τα μεταναστώπουλα αποκρίνονται στις προκλήσεις της ελληνικής κοινωνίας και του στενότερου περιβάλλοντός τους. Ανεξάρτητα από το αληθειακό τους απόβαρο, οι μαθητικές αφηγήσεις αποκαλύπτουν τρεις στάσεις της νέας γενιάς μεταναστών, που η εκπαίδευση, κυρίως όμως η πολιτική δημοκρατία, οφείλει να λάβει σοβαρά υπόψη της, αν η ελληνική Πολιτεία δεν θέλει να δημιουργεί παρίες με τη μεταναστευτική της πολιτική. Η πρώτη στάση ταυτίζεται με την περσόνα της ικανοποίησης από τη φιλόνητη αντιμετώπιση και τις επαγγελματικές ευκαιρίες που (υποτίθεται ότι) προσφέρει η νέα πατρίδα στα παιδιά των μεταναστών και στις οικογένειές τους· η δεύτερη στάση αποτυπώνεται σε μια περσόνα —πιθανότατα δικαιολογημένης— δυσaréσκειας, λόγω της απορριπτικής ή και εχθρικής συμπεριφοράς των γηγενών μαθητών απέναντι στους «ξένους» μαθητές, ενώ η τρίτη στάση, πιο ισορροπημένη, δείχνει την αναπόδραστα διττή ταυτότητα κάθε μετανάστη: την ακατάλυτη σύνδεση με τον ομφάλιο τόπο της πατρίδας-μάννας και τη (λιγότερο ή περισσότερο τραυματική) προσαρμογή στη νέα πατρίδα-μητέρα.

Πώς επηρεάζεται η ικανότητα επιτέλεσης αφηγήσεων, το αφηγείσθαι, όταν ένα άτομο υποστεί μια ήπια ή σοβαρή εγκεφαλική βλάβη; Οι γλωσσικές διαταραχές που επισυμβαίνουν στους αφασικούς ομιλητές έχουν το ανάλογο τους στην απορρύθμιση των γνωσιακών σχημάτων των αφηγήσεων; Με αφετηρία τα ερωτήματα αυτά το άρθρο των Σταμούλη και Κακαβούλια, που συμπυκνώνει έρευνα πολλών ετών πάνω στη γραμματική και τον λόγο της αφασίας, περιγράφει αναλυτικά την κυμαινόμενη αποσάθρωση της γλωσσικής ικανότητας και επιτέλεσης εκ μέρους των αφασικών σε όλα τα επίπεδα του γλωσσικού συστήματος, αλλά εστιάζει κυρίως σε υπερπροτασιακές μονάδες λόγου, όπως οι αφηγήσεις, προσωπικές ή μη, που αποτελούν τον βασικό δίαυλο επικοινωνίας των αφασικών ασθενών με το περιβάλλον τους. Ο πειραματικός έλεγχος της αφηγηματικής ικανότητας των αφασικών, δηλαδή της δυνατότητάς τους να εξιστορούν το τραύμα τους ή να επαναφηγούνται δομικά απλές ιστορίες, δείχνει την υστέρησή τους σε ό,τι αφορά τον έλεγχο της (κατά Labov) πλοκής της ιστορίας, την αδυναμία τους να αξιολογούν με συνέπεια τα πρόσωπα και τα πράγματα μιας αφήγησης, και την απόκλισή τους από τους υγιείς ομιλητές/αφηγητές, που προσφέρουν, αν όχι τον «κανόνα», τουλάχιστον τις κανονικότητες των αφηγήσεων κάθε είδους. Το άρθρο καταλήγει με προτάσεις για τη βελτίωση των μεθόδων ανάλυσης και εκμαίευσης αφηγήσεων από άτομα με αφασία, δεδομένου ότι ακόμη και η μερική αποκατάσταση της αφηγηματικής τους ικανότητας βοηθά τα άτομα με αφασία να ξανακερδίσουν μια λειτουργική επικοινωνία με το περιβάλλον τους και να ενισχύσουν την ποιότητα ζωής τους.

Το άρθρο του Καραμανωλάκη είναι μια περιεκτική σπουδή στη μετα-ιστορία. Αν Ιστορία είναι τα «γεγονότα» (μετοχή παρακειμένου) και η ιστόρησή τους, τότε η επιστημολογία της Ιστορίας είναι αξεδιάλυτα συνδεδεμένη με τη θεωρία και την πρακτική της ιστοριογραφίας. Με άλλα λόγια, η ζωή του ανθρώπου μέσα στους αιώνες ως πρώτη ύλη της Ιστορίας αποκτά νόημα, δηλαδή τεκμηριώνεται και εξηγείται, μέσα από τις αφηγήσεις των «μικρών» (ντοκουμέντων, μαρτυριών κ.λπ.) και των «μεγάλων» αφηγητών της, των (επαγγελματιών ή ερασιτεχνών) ιστορικών. Ο συγγραφέας, διατρέχοντας την ιστορία της ιστορικής επιστήμης των τελευταίων τριών αιώνων, παρακολουθεί το εκκρεμές του ιστορικού λόγου από μια συμβαντολογική (θετικιστικού προσανατολισμού) σε μια ερμηνευτική (κονστρουκτιβιστικού προσανατολισμού) ιστο-

ριογραφία, δείχνει τη συμπίεση της Ιστορίας με τα επαλλάσσοντα επιστημολογικά παραδείγματα των κοινωνικών επιστημών και κυρίως αποδεικνύει ότι κάθε δυνατή Ιστορία, δηλαδή ιστοριογραφία, δεν μπορεί παρά να είναι μια αφήγηση, πάντοτε προσωρινή πλην όμως αναγκαία για τη νοηματοδότηση της α-νόητης ροής των γεγονότων, που συνιστά τον αποχρώντα λόγο της ίδιας της ύπαρξης του ανθρώπου.

Η Μαροπούλου ανασύρει, σαν είδος ρώσικης κούκλας θα έλεγε κανείς, μέσα από το κυρίαρχο (αν όχι και δυναστικό, όσον αφορά τη διαδικασία απονομής δικαιοσύνης, παράδειγμα της νομικής επιχειρηματολογίας) το εναλλακτικό παράδειγμα της νομικής αφηγηματολογίας, φωτίζοντας ποικιλότροπα τη θεσμικά ανεπίγνωστη συμβολή των αφηγήσεων κάθε είδους στο πριν, κατά τη διάρκεια αλλά και το μετά μιας (ποινικής κυρίως) δίκης. Με όχημα αυτό που η συγγραφέας ονομάζει «αφηγηματικό συνεχές» μιας δίκης, παρακολουθεί την προϊούσα θέσμιση των νομικών αφηγήσεων, την κλιμακούμενη υπαγωγή τους στις συμβάσεις της δίκης: από τα προ-δικαστικά γεγονότα (την ιστορία της έκνομης πράξης ενός υπόδικου) και την εκμυστήρευση του κατηγορούμενου στον δικηγόρο υπεράσπισής του, μαζί με τους απαραίτητους στρατηγικούς μετασχηματισμούς που υφίσταται για τη διεκδίκηση της αθωότητάς του ενώπιον του δικαστηρίου, μέχρι τις υπερασπιστικές αναδιηγήσεις των συνηγόρων και την ετυμηγορία της έδρας, που αναπλαισιώνει σε δεύτερο βαθμό την αρχική αφήγηση του υπόδικου, υποτάσσοντάς την οριστικά στον ρυθμιστικό νομικό λόγο. Όσο για τον απόηχο μιας δίκης, η συγγραφέας δεν στρέφει το ενδιαφέρον της στον πιο προβλέψιμο ξενιστή, το δικαστικό ρεπορτάζ (πιθανόν επειδή οι επαναφηγήσεις τους δεν παρουσιάζουν πρωτοτυπία), αλλά στη «δικαστική λογοτεχνία», μια μορφή μη μυθοπλαστικής λογοτεχνίας (με διάσημους προπάτορες το *En ψυχρώ* του Τρούμαν Καπότε αλλά και το *Εγώ ο Πιερ Ριβιέρ* του Μισέλ Φουκό), η οποία με πρόφαση την «αναψηλάφηση» μιας κακοδικίας ξαναδιαβάζει το ανθρωπολογικό και κοινωνικό υπόστρωμα της ποινικής υπόθεσης, και αναστοχάζεται την ηθική του δικαίου, καταγγέλλοντας υπόρρητα τη δρακόντεια δύναμη των δικαστηρίων.